

Kronikk publisert i Klassekampen 4. februar 2025

Gir ikke EØS-avtalen vern mot EU-toll?

Halvard Haukeland Fredriksen, professor i rettsvitenskap (UiB) og medlem av Eldring-utvalget

I dramatikken knyttet til EUs fjerde energimarkedspakke er det fra flere hold vist til at Norge kan havne i en skvis dersom det bryter ut handelskrig mellom USA og EU, og at vi er avhengig av velvilje i Brussel for å unngå dette. Som påpekt av Varg Folkman (*Kommer handelskrigen?* [Klassekampen] 29. januar) er det primært EUs potensielle beskyttelsestiltak på stål og aluminium som kan ramme Norge. Ettersom dette er varer som er omfattet av EØS-avtalen, kan det umiddelbart synes overraskende at EU kan innføre toll som også rammer Norge. Forklaringen ligger i WTO-rettslige komplikasjoner og mangelen på en domstol som kan gi Norge rett i en eventuell tvist med EU.

Som Volkman påpeker, vil Norge i utgangspunktet kunne betrakte en handelskrig mellom USA og EU fra sidelinjen, i hvert fall dersom vi skulle lykkes med å fremheve vårt handelsunderskudd med USA slik at vi selv unnslipper Trumps vrede. EUs mottiltak mot amerikansk toll vil være rettet mot amerikanske varer, ikke norske.

Samtidig vil tollmurer som rammer våre handelspartnere i EU få indirekte konsekvenser også for deler av norsk næringsliv, som for eksempel leverandører til den europeiske bilindustrien. Dette er imidlertid skadevirkninger som ikke kan avhjelpes med velvilje fra Brussel.

Utfordringen for Norge er at WTO-regelverket åpner for at EU også kan treffe *generelle beskyttelsestiltak* dersom Trump innfører toll som fører til at varer som opprinnelig var ment for det amerikanske markedet, i stedet dumpes i EU. Forutsetningen er at det er fare for alvorlige skadevirkninger for EU-landenes egne produsenter. Som påpekt av Volkman er dette en høy terskel, men som en følge av amerikansk sabotasje har ikke WTO lenger noe fungerende tvisteløsningssystem som kan tas i bruk dersom EU skulle legge dette vilkåret på strekk.

Fordi beskyttelsestiltak rammer uskyldige tredjeland, fastslår WTO-retten at de må gjelde likt for alle. Spørsmålet om EU likevel kan gjøre unntak for EØS-landet Norge, er omstridt. Det har vært hevdet at regionale frihandelsområder som EØS må kunne særbehandles, men her er meningene delte. EU selv har vært kritisk, blant annet i tilfeller hvor USA har unntatt Canada og Mexico fra beskyttelsestiltak som rammet alle andre.

Også EØS-avtalen åpner for beskyttelsestiltak i tilfelle alvorlige økonomiske vanskeligheter (artikkel 112), men EU er forpliktet til å innrette eventuelle tiltak slik at vareflyten i EØS forstyrres minst mulig. Da forrige runde med Trump førte til

beskyttelsestoll på stål ble Norge som kjent helt unntatt, men uten at EU ville vedgå at EØS-avtalen var årsaken. Dette ledet til en debatt, blant annet i Klassekampens spalter, om vi hadde EØS-avtalen å takke for unntaket. Det korte svaret er at uten EØS-avtalen ville vi ikke blitt unntatt (Sveits ble det ikke), men at WTO-komplikasjonene gjorde at utfallet ikke var opplagt selv med EØS-avtalen på vår side. Og ettersom Norge, paradoksalt nok av hensyn til nasjonal suverenitet, ikke ønsker å involvere EU-domstolen, står vi uten tilgang til noen instans som kan sikre oss gjennomslag for våre EØS-rettslige argumenter.

Det underliggende problemet, som er i ferd med å vokse seg stadig større, er at EØS-avtalen ikke omfatter EUs tollunion og handelspolitikk.

De siste årene har EU truffet en rekke tiltak for å beskytte eget næringsliv gjennom kontroll med hvilke varer, tjenester, selskaper og investorer som slipper inn i det indre marked. Koblingen av ekstern handelspolitikk og intern markedsregulering gjør det stadig vanskeligere å vurdere om nye EU-regler er EØS-relevante – og håndtere virkningene av EU-regler som ikke er EØS-relevante, men som likevel påvirker oss.

EUs nye regime for investeringskontroll er ikke EØS-relevant, men har tvunget Norge til å innføre tilsvarende regler – for å unngå at vi blir en bakdør inn i det indre marked som EU vil måtte beskytte seg mot. Heller ikke EUs tiltak mot statssubsidierte selskaper fra tredjeland («Foreign Subsidies Act») ble ansett EØS-relevant. De rammer derfor nå også norske aktører. Den kommende klimagassavgiften på varer som ikke er underlagt EUs kvoteregime («CBAM») vurderer derimot EU som EØS-relevant, men her er norske myndigheter av en annen oppfatning. Kompromissløsningen ser ut til å bli at CBAM plasseres i en egen protokoll til EØS-avtalen for frivillig samarbeid, noe som gir opphav til nye spørsmål.

I fjor ba EØS/EFTA-landene pent EU om å må ta større hensyn til EØS-avtalen i fremtidig regulering av det indre marked. EU svarte høflig at man anerkjenner utfordringene, men at EU må bevare sin handlefrihet.

I tre tiår har EØS-avtalen sørget for at norske politikere har sluppet unna en prinsipiell debatt om vårt forhold til EU. For regjeringer med intern uenighet om EU-spørsmålet, har dette vært kjærkomment. Samtidig har det ført til en norsk offentlighet som i liten grad er forberedt på de utfordringer vi nå står overfor og de grep som må tas om EØS-kompromisset skal holde i en tid med rivaliserende handelsblokker.

